

Anna Kisiel

KU Leuven

Partykuła

Partykuła to jednostka leksykalna pełniąca funkcję komentarza dorematycznego. Z krótkiej tej definicji wynikają co najmniej cztery cechy partykuł. Po pierwsze, naturalnym środowiskiem opisu partykuł jest struktura tematyczno-rematyczna, nie zaś struktura zdania opisywana przez składnię zależności, w której partykuła nie uczestniczy. Wynika z tego, z jednej strony, że partykuły należy badać w zdaniu użytym (wypowiedzeniu), a zatem biorąc pod uwagę czynniki prozodyczne i kontekstowe. Z drugiej strony zaś, niezaangażowanie partykuł w strukturę zdania oznacza, że partykuła nie jest wymagana przez żaden składnik zdania i sama nie wymaga żadnego z góry określonego pod względem gramatycznym czy semantycznym elementu. Niesiony przez nią komentarz musi za to być zgodny z tym, co jest mówione. Zatem w zdaniu informującym o silnym przekonaniu mówiącego (np. *Jestem o tym przekonany.*) nie może pojawić się partykuła to przekonanie osłabiająca, jak np. *chyba* (dodanie takiej partykuły jest tu wyłącznie możliwe na końcu zdania, a więc jako rodzaj autokorekty). Nic natomiast nie stoi na przeszkodzie, aby pojawiła się ona w zdaniu informującym o czyichś, tj. osoby innej niż mówiący, przekonaniach (*On chyba jest o tym przekonany.*), gdyż nie zachodzi wówczas kolizja między dwoma (nieidentycznymi) stanami epistemicznymi jednej osoby. Po drugie, uczestnicząc w tym, co jest mówione, partykuła jest wykładnikiem stosunku mówiącego do przekazywanej wiedzy. Po trzecie, komentarz niesiony przez partykułę dotyka określonego elementu tej wiedzy: tego, co jest o czymś mówione, a więc rematu. Dwie ostatnie cechy pozwalają wyznaczyć podstawowe funkcje partykuł. Należy do nich: 1) informowanie odbiorcy o stopniu pewności mówiącego co do tego, że właśnie to można o danym obiekcie powiedzieć; 2) zdawanie sprawy z wyboru powiedzenia właśnie tego, a nie czegoś innego, o danym obiekcie; 3) refleksja wiążąca to, co jest mówione o danym obiekcie, z jakimś innym powiedzeniem (przede wszystkim z powiedzeniem tego samego o innym obiekcie lub czegoś innego o tym samym obiekcie). Po czwarte wreszcie, ponieważ partykuła pozostaje związana z elementem wypowiedzenia, tj. rematem, naturalna dla niej jest antepozycja wobec rematu (postpozycja, przesuwająca partykułę na koniec wypowiedzenia, czyli na pozycję przyjmującą w naturalny sposób akcent zdaniowy, nie jest dla partykuł wykluczona – pod warunkiem przesunięcia akcentu na linearnie wcześniejsze elementy; jest to

jednak pozycja w zdecydowanej większości wypadków nacechowana). W związku jednak z tym, że remat jest wyznaczany za pomocą środków prozodycznych, partykuła może się od niego linearnie oddalić, np. *Chyba zjadłem już pięć ciastek, może nawet sześć*. Niektóre partykuły (choćby partykuły epistemiczne) są pod tym względem bardziej ruchliwe, inne (np. partykuły egzemplifikacji) wyraźnie mniej.

1. Cechy partykuł

Od samego początku badania nad partykułami we współczesnym rozumieniu skupiają się na dwóch cechach jednostek tej klasy: ich funkcji i asyntaktyczności. Pomijam tradycyjnie wyodrębnianą grupę morfemów (-że, -ć, -ś, -li, -kolwiek, -no, -to, -co, -li) oraz jednostek zaliczanych wspólnie do różnych klas (*bądź, by, oby, czy, niech, nuże, bodaj*) nazywanych w gramatyce szkolnej partykułami („wyrzawkami”) (por. Klemensiewicz 1937, 1965; Lehr-Spławiński, Kubiński 1946; Szober 1923, 1957, 1966; Gołąb, Heinz, Polański 1968; Jodłowski 1971). Partykuły wcześniej uznano za narzędzie wykorzystywane przez mówiącego do sterowania procesem mownym, tj. do wyrażania swojego stosunku do treści wypowiedzianego zdania i wskazywania rozmówcy „pod jakim kątem widzenia ma on to zdanie ujmować” (Mirowicz 1948, 1949). Ta rola partykuł znalazła odzwierciedlenie w alternatywnych nazwach klasy: dodatkowy wyznacznik intelektualny (Klemensiewicz 1953; Misz 1968), modalizator (Laskowski 1984, 1998) czy modulant (Jodłowski 1976), por. też modyfikatory zdań typu *oczywiście, głównie czy tylko* zaangażowane w szeroko rozumianą modalność (Grzegorzczkowska 1975).

Z punktu widzenia składni opisuje się partykuły jako jednostki nieodmienne (najstarsze – bardzo szerokie – rozumienie partykuł utożsamiało ten termin z pojęciem wyrazu nieodmiennego, por. Malinowski 1869; Małecki 1863 za: Ulitzka 2009), nieakomodowane (Klemensiewicz 1953; Saloni 1974; Grochowski 1986, 1997; Wiśniewski 1995; Wróbel 1996, 2001; Laskowski 1998), niesamodzielne składniowo (Saloni 1974; Laskowski 1984), pozostające w specyficznym stosunku składniowym wobec pozostałych elementów zdania. Zauważa się ich zdolność do wiązania się albo z całym zdaniem, albo „z dowolnym składnikiem, stanowiąc część składnika” (Klemensiewicz 1965; Misz 1981). Wskazuje się na ich zmienną, nieograniczoną dystrybucję (Misz 1968, 1981; Makarski 1971; Grochowski 1983; Laskowski 1984; Wróbel 1996), czasem podkreślając możliwość wchodzenia w relację z określoną klasą części mowy (zwłaszcza rzeczownikiem, por. Laskowski 1998; Wróbel 2001; Grochowski 1986, 1997), co sytuuje je w opozycji do innych klas części mowy (przysłówek). Zauważa się też swobodę ich szyku (Mirowicz 1948; Laskowski 1984; Grochowski 2006, 2016) i z nią niektórzy autorzy (Grochowski 1983, 1984, 1986, 1997, 2006) wiążą wspomnianą nieograniczoną dystrybucję, zauważając, że zmiana pozycji linearnej jest powiązana ze zmianą odniesienia partykuły. Równoległe jednak uznaje się partykuły za elementy stojące poza zdaniem, niezależne od jego struktury (Mirowicz 1948; Klemensiewicz 1937, 1953; Jodłowski 1976) i jej niekonstituujące, należące do „obudowy zdania” (Misz 1981). Sprawilo to, że ich opis z punktu widzenia składniowego był niezwykle skomplikowany (por. uwagi o partykuło-przysłówkach, Saloni 1974).

Teza o niepełnieniu przez partykuły funkcji określającej i niekonstituowaniu przez nie gramatycznej struktury zdania została poddana szczegółowej analizie w najnowszym ujęciu jednostek metatekstowych w perspektywie struktury tematyczno-rematycznej (Misz 1981;

Wajszczuk 1997, 2005; Grochowski, Kisiel, Żabowska 2014; Grochowski 2015) jako synsyn- tagmatyków. Ujęcie to jednoznacznie stawia klasy jednostek tego poziomu poza składnią zależności. Niezaangażowanie partykuł w strukturę zdania wiąże się, po pierwsze, z ich niezdolnością do wypełniania części rematycznej (ani tematycznej), co z kolei sprawia, że partykuły są nieakcentowalne niekontrastywnie i nienegowalne (Grochowski 1986, 2015; Kisiel 2012). Ta cecha tłumaczy uwagi o braku wpływu partykuł na poprawność (Misz 1981) czy „trzon komunikatywny” zdania (Jodłowski 1976). Po drugie, stojąc poza składnią zdania, nie występują one w pozycjach konotowanych i same nie wymagają składnika należącego do określonej pod względem składniowym i/lub semantycznym klasy (Wajszczuk 1997; Wróbel 2001; Grochowski 2003, 2006). Ponieważ jednak klasy i podklasy wyrażań metatekstowych podlegają wewnętrznemu zhierarchizowaniu (Żabowska 2009), możliwe jest wchodzenie pewnych partykuł na pozycje otwierane przez inne partykuły (Grochowski 2015), por. *Ma chyba tylko brata*. Takie ujęcie pozwala na doprecyzowanie sposobu udziału partykuł w procesie mownym jako komentarzy do rematu. Początkowo badacze (np. Misz 1968, 1981; Grochowski 1983, 1984, 1986, 2006) uznawali partykuły za element, obok szyku i prozodii (choć wobec prozodii drugorzędny, por. Grochowski 1984), aktywnie kreujący strukturę T-R, tj. wyznaczający remat. Podwójna rola partykuł jako wyznaczników i komentarzy do rematu groziła błędnym kołem w opisie relacji między jednostkami tej klasy a strukturą T-R (Kisiel 2009; Żabowska 2014) i partykuły ostatecznie usunięto ze zbioru wyznaczników rematu. Zaobserwowaną zaś swobodę pozycyjną partykuł można w tym ujęciu wytłumaczyć faktem prozodycznego wyznaczenia części rematycznej (na związanie partykuł ze składnikiem akcentowanym będącym „nosicielem dominanty treściowej” zwracał uwagę już m.in. Misz 1981).

Koncepcja partykuł jako komentarzy dorematycznych z jednej strony wyostrzyła opozycję między jednostkami tej klasy a często z nimi zestawianymi → PRZYŚŁÓWKAMI. Przyśłówki jako konotujące czasownik i przez niego konotowane należą do struktury zdania, funkcjonują więc na innym poziomie organizacji niż partykuły. Równocześnie klarowność rozdziału tych dwóch klas dała impuls do badań nad jednostkami metapredykatywnymi (Bałabaniak 2007; Danielewiczowa 2012), a tym samym do dalszego różnicowania poziomów meta. Z drugiej zaś strony, opis partykuł w perspektywie struktury T-R wymusił skontrastowanie tej klasy z innymi klasami metatekstowymi, takimi jak dorematyczne → SPÓJNIKI, dotematyczne tematyzatory i konektory czy komentarze metatekstowe o odniesieniu do całej struktury T-R. O ile wcześniejsze opisy syntaktyczne proponowały rozróżnienie partykuł i spójników na podstawie, odpowiednio, braku/posiadania funkcji łączącej (Saloni 1974; Maldijeva 1995; Wiśniewski 1995; Wróbel 1996, 2001; Grochowski 1984, 1986, 1997; krytyka w Wajszczuk 1997), to opis obu klas w perspektywie struktury T-R pozwolił na wydobycie dalszych, zasadniczych różnic pomiędzy jednostkami obu klas: jednopozycyjność, prymarnie prawostronna, partykuł (Grochowski 2006, 2015, 2016), vs. dwumiejscowość spójników, zmienność pozycyjna partykuł (Misz 1981) vs. stabilizacja spójników na początku zdania [składowego] (Wajszczuk 1997). Jednocześnie – mimo klarownych kryteriów – rozdział partykuł i spójników pozostaje kłopotliwy, o czym świadczy fakt nieustannych przesunięć całych grup jednostek pomiędzy klasami, np. spójniki niewłaściwe typu *skoro, ponieważ, chociaż* (Wajszczuk 1997) uznane za podgrupę partykuł spajających (Wajszczuk 2010).

Uwagi o nieposiadaniu, prawdopodobnie ze względu na niesamodzielność składniową, samodzielne znaczenia przez partykuły (Milewski 1965; Szober 1957) są w polskim językoznawstwie rzadkie. Najczęściej uznaje się, że specyficzna funkcja jednostek tej klasy wymaga ich odmiennego od przyjętego dla jednostek poziomu przedmiotowego sposobu definiowania. Jako jedna z pierwszych zwróciła na to uwagę Anna Wierzbicka (1969, 1971), podkreślając rolę jednostek metatekstowych w budowaniu „drugiej linii tekstu” i ich funkcję ujawniania mówiącego. W pracy o semantyce ludzkiej interakcji (1991) domaga się ona, aby partykuły jako „abbreviations for whole sentences” i reprezentanci akcji umysłu mówiącego, były definiowane poprzez rekonstrukcję zdania, które partykuły w sobie zawierają. Rozwinięta przez Jadwigę Wajszczuk (1997, 2005) teza o powiązaniu metatekstu ze strukturą T-R sprawiła, że konieczność powiązania definiowania partykuł z mówiącym i mówieniem stała się bezdyskusyjną (Grochowski, Kisiel, Żabowska 2009, 2014).

2. Zakres klasy

Ponieważ partykuły wcześniej uznano za operatory tekstu mówionego, a ich funkcję określano jako modalno-podkreślającą, jako wyrażanie stosunku mówiącego do treści, jej modulowanie uczuciowe, wolicjonalne i logiczne (Mirowicz 1948; Szober 1957; Pisarkowa 1978), nie dziwi fakt, że jedną z częściej opisywanych podgrup partykuł są partykuły epistemiczne (Żabowska 2008). O ich wyraźnej odrębności świadczy fakt, że nawet gdy były opisywane jako przysłówki, to klasyfikowano je jako oddzielną grupę, np. przysłówki formalne (Krasnowolski 1906), przysłówki trybu (Krasnowolski 1909; Gaertner 1933, 1938), przysłówki modalne (Grzegorzczakowa 1975). Znamienne jest też to, że większość jednostek egzemplifikujących klasę partykuł w opracowaniach starszych zakwalifikowalibyśmy dzisiaj właśnie do partykuł epistemicznych – poza nielicznymi typu *tylko*, *nawet* czy *właśnie* (Mirowicz 1949; Klemensiewicz 1965; Laskowski 1984). Dopiero systematyczne badania nad partykułami podjęte przez Macieja Grochowskiego pozwoliły jednoznacznie stwierdzić, że „wyrażanie modalności nie jest (...) specyficzną własnością partykuł ani ich własnością jedyną” (Grochowski 1984: 78).

Nie jest nam znana taka próba wewnętrznego zróżnicowania klasy partykuł, w której partykuły epistemiczne nie zajmowałyby czołowego miejsca. Henryk Gaertner (1938) wyróżniał przysłówki osądu (*niechybnie*, *naturalnie*, *podobno*, *może*) wśród przysłówków trybu, obok przysłówków podkreślających (*zwłaszcza*, *nawet*), włączających (*także*, *w dodatku*) i ograniczających (*jedynie*, *przynajmniej*, *tylko*). Zenon Klemensiewicz (1953) wśród składników dodatkowych wyróżniał składniki oceniające (*oczywiście*, *zapewne*, *chyba*), uwydatniające (*tylko*, *nawet*, *aż*, *już*) i nawiązujące (*po pierwsze*, *z jednej strony*, *następnie*, *ponadto*, *przede wszystkim*). Stanisław Jodłowski (1949) przeciwstawiał waloryzanty modulujące walor logiczny wypowiedzeń (*owszem*, *chyba*, *bodaj*, *bynajmniej*, ale też *nie*, *oby*, *czy*) sytuantom (*tylko*, *jeszcze*, *nawet*, *zwłaszcza*) umiejscawiającym treść wypowiedzenia w kontekście bez jej określania czy uszczegółowiania. W późniejszej klasyfikacji (Jodłowski 1971) wyodrębnił modulanty modalne (*na pewno*, *może*, *podobno*, *chyba*, *oby*, *niech*), które zaznaczają rodzaj postawy mówiącego wobec rzeczywistości treści wypowiedzenia, waloryzujące (*owszem*, *naprawdę*, *istotnie*), które charakteryzują stosunek treści wypowiedzenia do rzeczywistości, sytuujące (*tylko*, *jeszcze*, *właśnie*, *przeciwnie*, *zwłaszcza*), które umieszczają to, o czym mowa,

na szerszym tle, afektujące (*nawet, zresztą, przecież, przynajmniej, na szczęście, raczej, aż, no*), które dynamizują wypowiedzenie emocjonalnie, i modulanty wprowadzające uzasadnienie lub reinterpretację (*na przykład, ewentualnie, mianowicie*). Roman Laskowski (1984) wśród modalizatorów wyodrębnia przysłówki przyzdaniowe (*może, niby, chyba, istotnie*) wyrażające stosunek mówiącego do wypowiedzianego sądu, operatory pragmatyczne zmieniające zestaw presupozycji niesionych przez zdanie (*jeszcze, właśnie, tylko, zwłaszcza*), modalizatory kwantyfikujące (*prawie, ledwo, całkiem*). W motywowanym semantycznie podziale Grochowski (1986) wyodrębnił podklasy partykuł: 1. mówiących o stosunku nadawcy do wartości logicznej komunikowanego sądu; a mianowicie 1a. jego wiedzy (*istotnie, oczywiście, wprost, poniekąd, wcale nie*) lub 1b. jego lub czyichś przekonania i przypuszczeń (*na pewno, prawdopodobnie, podobno*) na ten temat; 2. niemówiących bezpośrednio o stosunku nadawcy do wartości logicznej komunikowanego sądu, lecz komunikujących o 2a. częstości występowania pewnego stanu rzeczy (*na ogół, zwykle*), 2b. następstwie czasowym (*dopiero, już, wreszcie*), 2c. istnieniu (*też, jeszcze*) lub nieistnieniu (*tylko, jedynie*) innych obiektów o własnościach posiadanych przez obiekt, o którym mowa w zdaniu, 2d. byciu jednym z wielu obiektów, o jakich nadawca mógłby mówić (*na przykład, choćby*), 2e. dominacji danego obiektu (*przede wszystkim, zwłaszcza*). Podział partykuł w SGPP (Grochowski, Kisiel, Żabowska 2014) jest z kolei oparty na rozróżnieniu płaszczyzn aktualnego mówienia, których dotyczy komentarz niesiony przez partykułę, tj. 1. wiedzy co do prawdziwości tego, co mówimy (partykuły epistemiczne); 2. wyboru tego, co mówimy (partykuły komentujące mówienie); 3. umocowania tego, co mówimy w tym, co zostało powiedziane (partykuły konkluzywne); 4. porównywania obiektów, o których mówimy (partykuły porównania); 5. wiązania informacji nowej z już podaną (partykuły uzupełniania). Każda z tak wyodrębnionych grup (gniast) została poddana dalszemu podziałowi w oparciu o kryteria semantyczne.

Zarówno rozumienie, jak i zakres klasy partykuł nie jest w polskim językoznawstwie stały. Obecnie jednostki *niech, bodaj czy oby* nazywane partykułami w składni tradycyjnej włączane są do klasy operatorów trybu wymagających określonej formy gramatycznej czasownika (Grochowski 1997; Wróbel 2001), zaś *czyż, a nuż, no* do klasy modyfikatorów deklaratywności. Wykluczyć z klasy partykuł należy również inne jednostki nakładające ograniczenia kategoriałne na składnik, z jakim współwystępują, m.in. operatory adnumerytywne (*niespełna, około, ponad*) (Duszkin 2010; Doboszyńska-Markiewicz 2011, 2013) i adsubstantywne (*wprost, byle, lada*). Za specyficzny rodzaj użycia partykuł należy natomiast uznać dopowiedzenia (Laskowski 1984; Grochowski 1986, 1987; Dobaczewski 1998) – klasę, której zasadność wyodrębniania budziła wątpliwości już w momencie jej ogłoszenia (Grochowski 1984).

Dyskusyjna jest wreszcie przynależność do charakteryzowanej tu klasy partykuł spajających (Wajszczuk 1997), zwanych również partykułami kontekstowymi (Walusiak 1999) czy operatorami adsentencjalnymi (Grochowski 2000, 2003), typu *zaś, jednak, przecież, wszak*. W składni tradycyjnej i starszych opisach strukturalnych są one uważane za spójniki (Klemensiewicz 1937; Jodłowski 1976; Saloni, Świdziński 1998) lub podklasę, np. przysłówek (Krasnowolski 1897), o funkcji spajającej. W pracach operujących różnicą opartą na funkcji łączącej pomiędzy klasami partykuł i spójników są zaliczane do jednej z nich, jednak decyzje poszczególnych autorów w odniesieniu do danej jednostki mogą być różne, np. *jednak*

jako spójnik i *przecież* jako partykuła (Grochowski 1997) vs. obie jednostki zaliczone do klasy partykuł (Bańko 2001; SGPP). Podstawową różnicą pomiędzy partykułami spajającymi a „klasycznymi” partykułami jest ich występowanie w wypowiedzeniach złożonych. Jeżeli przyjąć, że operują one na całych zdaniach / strukturach T-R / więcej niż jednym elemencie dwóch struktur T-R (Grochowski 2000; Kisiel 2012, 2018) i/lub że otwierają one dwie pozycje syntaktyczne (Walusiak 1997; Grochowski 2000), przypisanie im którejkolwiek z tych cech skutkowałoby ich usunięciem z klasy partykuł. (Por. też. Grochowski 2009; Ulitzka 2009; Wajszczuk 2000; Grochowski, Kisiel, Żabowska 2014; Żabowska 2014).

→ CZĘŚCI MOWY I ICH KLASYFIKACJE, PARATAKTEM, PRZYSEŁÓWEK, SPÓJNIK, STRUKTURA TEMATYCZNO-REMATYCZNA, SZYK JEDNOSTEK JĘZYKA

→ STANISŁAW JODŁOWSKI, ZENON KLEMENSIEWICZ, ROMAN ŁASKOWSKI, ANATOL MIROWICZ, HENRYK MISZ, JADWIGA WAJSZCZUK

Literatura

- Bałabaniak, D. 2007. „Kategoria intensywności na tle wykładników stopnia”. *Polonica* 28: 13–21.
- Bańko, M. 2001. *Z pogranicza leksykografii i językoznawstwa. Studia o słowniku jednojęzycznym*. Warszawa: Wydział Polonistyki UW.
- Danielewiczowa, M. 2008a. „Opis przysłówków epistemicznych jako wyzwanie teoretyczne”. *Prace Filologiczne* 54: 47–62.
- Danielewiczowa, M. 2008b. „Jak nie należy opisywać przysłówków epistemicznych?”. *Wiener Slavistischer Almanach* 72: 109–128.
- Danielewiczowa, M. 2012. *W głąb specjalizacji znaczeń. Przysłówkowe metapredykaty atestacyjne*. Warszawa: BEL Studio.
- Dobaczewski, A. 1998. *Cechy składniowe i semantyczne polskich dopowiedzeń potwierdzających*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej UW.
- Doboszyńska-Markiewicz, K. 2011. „Operator adnumeratywny «ponad», czyli nieco więcej niż «więcej niż»”. *Linguistica Copernicana* 1(5): 125–139.
- Doboszyńska-Markiewicz, K. 2013. *Operatory adnumeratywne w języku polskim – dystrybucja i znaczenia*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej UW.
- Duszkin, M. 2010. *Wykładniki przybliżoności adnumeratywnej w języku polskim i rosyjskim*. Warszawa: SOW.
- Gaertner, H. 1933. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Semantyczne właściwości morfemów. Kategorie wyrazów*. Lwów–Warszawa: Książnica-Atlas.
- Gaertner, H. 1938. *Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Lwów–Warszawa: Książnica-Atlas.
- Gołąb, Z., A. Heinz, i K. Polański. 1968. *Słownik terminologii językoznawczej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Grochowski, M. 1983a. „Wpływ partykuły «nawet» na strukturę tematyczno-rematyczną zdania”. *Z Polskich Studiów Slawistycznych* 4: 121–130.
- Grochowski, M. 1983b. „O partykułach restryktywnych (rozważania semantyczne)”. *AUNC. Filologia Polska XXIII, Językoznawstwo* 23: 27–52.

- Grochowski, M. 1984. „Program metodologiczny opisu partykuł”. *Sborník Prací Filozofické Fakulty Brněnské Univerzity A* 32: 77–88.
- Grochowski, M. 1986. *Polskie partykuły. Składnia, semantyka, leksykografia*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Grochowski, M. 1987. „O miejscu interiekcji w systemie gramatycznym języka”. *Prilozi* 12(2): 51–59.
- Grochowski, M. 1997. *Wyrażenia funkcyjne. Studium leksykograficzne*. Kraków: IJP PAN.
- Grochowski, M. 2000. „On the word order of Polish syntaxmatic lexemes”. *Slovo a Slovesnost* 59(2): 138–144.
- Grochowski, M. 2003. „Szyk jednostek syntagmatycznych w języku polskim (główne problemy metodologiczne)”. *Polonica* 22–23: 203–223.
- Grochowski, M. 2006. „O cechach syntaktycznych jednostek z ciągiem «też»”. W *Od fonemu do tekstu. Prace dedykowane Profesorowi Romanowi Laskowskiemu*, red. I. Bobrowski, K. Kowalik. Kraków: Wydawnictwo Lexis, 195–202.
- Grochowski, M. 2009. „Miejsce partykuł w systemie części mowy. Historia i współczesność (na przykładzie języka polskiego)”. *Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności* 71: 20–37.
- Grochowski, M. 2015. „Partykuły jako komentarze wyboru wyrażenia”. W *Semantyka a konfrontacja językowa 5*, red. D. Roszko, i J. Satoła-Staśkowiak. Warszawa: IS PAN, 139–149.
- Grochowski, M. 2016. „Białe plamy składni linearnej języka polskiego: partykuła a przymówek”. *Prace Filologiczne* 69: 189–198.
- Grochowski, M., A. Kisiel, i M. Żabowska. 2009. „Problemy definiowania jednostek metatekstowych w słowniku. Między przyjaznością a naukowością”. *Prace Filologiczne* 56: 145–160.
- Grochowski, M., A. Kisiel, i M. Żabowska. 2014. *Słownik gniazdowy partykuł polskich*. Kraków: PAU.
- Grzegorzczkova, R. 1975. *Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłówków*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Grzegorzczkova, R. 1978. „O pewnym typie wyrażen gradacyjnych: «prawie», «ledwie»”. *Slavia Orientalis* 27(3): 341–344.
- Jodłowski, S. 1949. „O przysłówkach, partykułach i im pokrewnych częściach mowy”. *Język Polski* 29: 97–106.
- Jodłowski, S. 1971. *Studia nad częściami mowy*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jodłowski, S. 1976. *Podstawy polskiej składni*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kisiel, A. 2009. „Z metodologii badań partykuł – partykuły a struktura tematyczno-rematyczna”. *Prace Filologiczne* 54: 189–203.
- Kisiel, A. 2012. *Polskie partykuły wyróżniające. Studium semantyczne*. Warszawa: SOW.
- Kisiel, A. 2018. „On Polish connectors expressing opposition and sentence structure”. [referat wygłoszony na CogLing8 (Louvain-la-Neuve, 13–14/12/2018)].
- Klemensiewicz, Z. 1937. *Składnia opisowa współczesnej polszczyzny kulturalnej*. Kraków: PAU.
- Klemensiewicz, Z. 1953. *Zarys składni polskiej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Klemensiewicz, Z. 1965. *Podstawowe wiadomości z gramatyki języka polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Krasnowolski, A. 1897. *Systematyczna składnia języka polskiego*. Warszawa: Kasa Pomocy Naukowej im. Dr. Mianowskiego.
- Krasnowolski, A. 1906. *Gramatyka języka polskiego szkolna w czterech kursach koncentrycznych*. Warszawa: Wydawnictwo M. Arcta.

- Krasnowolski, A. 1909. *Składnia języka polskiego*. Warszawa: Druk J. Sikorskiego.
- Laskowski, R. 1984. „Podstawowe pojęcia morfologii”. W *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. R. Grzegorzycykowa, R. Laskowski, i H. Wróbel. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 9–57.
- Laskowski, R. 1999. „Zagadnienia ogólne morfologii”. W *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. R. Grzegorzycykowa, R. Laskowski, H. Wróbel, wyd. 3 popr. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 27–86.
- Lehr-Splawiński, T., i R. Kubiński. 1946. *Gramatyka języka polskiego. Podręcznik dla wszystkich*, wyd. 5. Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Makarski, W. 1971. „O zestawieniu z parentezą”. *Rocznik Humanistyczny* 19: 351–370.
- Maldjewa, V. 1995. *Non-inflected parts of speech in the Slavonic languages. Syntactic characteristics*. Warszawa: Energeia.
- Malinowski, F.K. 1869. *Krytyczno-porównawcza gramatyka języka polskiego z dzisiejszego stanowiska lingwistyki porównawczej napisana*. Poznań: staraniem Ludwika Rzepeckiego.
- Małecki, A. 1863. *Gramatyka języka polskiego*. Lwów: nakładem autora.
- Milewski, T. 1965. *Językoznawstwo*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Mirowicz, A. 1948. „O partykułach, ich zakresie i funkcji”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 8: 134–148.
- Mirowicz, A. 1949. „O swoistej funkcji pozagramatycznej partykuł”. *Język Polski* 29(1): 30–34.
- Mirowicz, A. 1956. „Pojęcie modalności gramatycznej a kwestia partykuł”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 15: 81–92.
- Misz, H. 1968. „Dodatkowe wyznaczniki intelektualne ze stanowiska formalnosyntaktycznego”. *Slavia Occidentalis* 27: 147–151.
- Misz, H. 1981. „Dodatkowe wyznaczniki intelektualne ze stanowiska formalnosyntaktycznego”. W *Studia nad składnią współczesnej polszczyzny pisanej*, red. J. Maciejewski. Toruń: Wydawnictwo UMK, 164–169.
- Pisarkowa, K. 1978. „Partykuła”. W *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, red. S. Urbańczyk. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 239–240.
- Rachwałowa, M. 1983. „Przysłówki metatekstowe i modalne w próbie języka naukowego humanistyki”. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie* 80: 133–142.
- Saloni, Z. 1974. „Klasyfikacja gramatyczna leksemów polskich”. *Język Polski* 54: 1–2, 3–13, 93–101.
- Saloni, Z., i M. Świdziński. 1998. *Składnia współczesnego języka polskiego*, wyd. 4. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szober, S. 1923. *Gramatyka języka polskiego*. Lwów–Warszawa: Książnica–Polska.
- Szober, S. 1957. *Gramatyka języka polskiego*, wyd. 4. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Szober, S. 1966. *Gramatyka języka polskiego*, oprac. W. Doroszewski, wyd. 7. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Ulitzka, E. 2009. „Partykuły w różnych podziałach leksemów na części mowy”. *Język Polski* 89(3): 169–178.
- Wajszczuk, J. 1997. *System znaczeń w obszarze spójników polskich. Wprowadzenie do opisu*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej UW.
- Wajszczuk, J. 2000. „Can a division of lexemes according to syntactic criteria be consistent?”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 55: 19–38.

- Wajszczuk, J. 2005. *O metatekście*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej UW.
- Wajszczuk, J. 2010. „Functional Class (so Called «Part of Speech») Assignment as a Kind of Meaning-Bound Word Syntactic Information”. *Cognitive Studies / Études Cognitives* 10: 15–33.
- Walusiak, E. 1997. „Syntagmatic contextual units”. *Ricerche slavistiche* 44: 169–184.
- Walusiak, E. 1999. *Hierarchizacja treści i nawiązanie wewnątrztekstowe*. Warszawa: Energeia.
- Wierzbicka, A. 1969. *Dociekania semantyczne*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Wierzbicka, A. 1971. „Metatekst w tekście”. W *O spójności tekstu*, red. M.R. Mayenowa. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 105–121.
- Wierzbicka, A. 1991. *Cross-Cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction*. Berlin: De Gruyter.
- Wiśniewski, M. 1995. „O funkcjach gramatycznych wyrażen typu «oczywiście», «pewnie», «wykluczone»”. W *Wyrażenia funkcyjne w systemie i tekście*, red. M. Grochowski. Toruń: Wydawnictwo UMK, 159–170.
- Wróbel, H. 1996. „Nowa propozycja klasyfikacji syntaktycznej polskich leksemów”. W *Studia z leksykologii i gramatyki języków słowiańskich*, red. H. Wróbel. Kraków: IJP PAN, 53–60.
- Wróbel, H. 2001. *Gramatyka języka polskiego*. Kraków: Od Nowa.
- Żabowska, M. 2008. *Polskie partykuły epistemiczne nieprzesądzające prawdziwości sądu* [rozprawa doktorska].
- Żabowska, M. 2009. „Hierarchia wyrażen metatekstowych”. *Linguistica Copernicana* 2(2): 179–189.
- Żabowska, M. 2014. „Partykułologia i partykułografia – stan obecny i perspektywy”. W *Maiuscula linguistica. Studia in honorem Professori Matthiae Grochowski sextuagesimo quinto dedicata*, red. A. Moroz, P. Sobotka, i M. Żabowska. Warszawa: BEL Studio, 103–119.